

СІМ'Я У СИСТЕМІ ЦІННОСТЕЙ СУЧАСНИХ УКРАЇНЦІВ

FAMILY IN THE SYSTEM OF VALUES OF MODERN UKRAINIANS

Стаття містить аналіз результатів емпіричного дослідження уявлень про місце сім'ї та шлюбних стосунків у системі цінностей сучасних українців. В Україні сім'я як соціальний інститут зазнала певної трансформації, що обумовлено соціально-економічними змінами у суспільстві. Аналіз наукової літератури показав, що сім'я є складним соціальним утворенням, що відповідає нормам і цінностям суспільства. У сучасних умовах у сім'ї є особливі, обумовлені часом певні задачі й функції. Функції сім'ї безпосередньо пов'язані із задоволенням певних потреб її членів. Шлюб визначається як укладений та суспільно зареєстрований союз двох людей з метою створення та підтримання родинних взаємин. У сучасному українському суспільстві представлені різні форми сімейно-шлюбних стосунків. Традиційною формою шлюбних відносин в Україні є переважно подружня сім'я. Але відмічається значне поширення альтернативних форм сімейно-шлюбних стосунків. Уявлення людей про сім'ю та шлюб зазнали суттєвих змін у бік їх різноманітності. Емпіричне дослідження уявлень про місце сім'ї та шлюбних стосунків у системі цінностей досліджуваної групи виявило певну суперечливість їх поглядів. Аналіз рангової послідовності термінальних цінностей досліджуваних показав, що цінність сім'ї займає досить високе рангове місце. Але одержані результати за допомогою проективної методики виявили амбівалентні оцінки щодо стану сучасної сім'ї та її перспектив, парадоксальним є ставлення до шлюбу. Досліджуваних мотивує до шлюбу перспектива тепла сімейних стосунків та кохання, духовна та тілесна інтимність подружжя. Разом з тим досліджувані виявили стурбованість щодо складного стану, в якому знаходиться сучасна сім'я, і перспективи її оцінювали досить песимістично. Частина досліджуваних відмічають як більш значущі функції матеріального забезпечення сім'ї та народження дітей. Більша частина респондентів вважають найважливішими любов та піклування один про одного, забезпечення тепла та близькості. Більшість жінок не бачать переваг альтернативних форм шлюбу на відміну від чоловіків.

Ключові слова: сім'я, шлюб, альтернативний шлюб, шлюбно-сімейні стосунки, подружжя, суспільство.

This article analyzes the results of empirical research into the perceptions of the place of the marital and family relations in the system of values of modern Ukrainians. In Ukraine the family as a social institution has undergone a certain transformation due to social and economic changes in the society. An analysis of scientific literature showed that the family is a complex social structure that meets the norms and values of society. In modern conditions the family has time-dependent tasks and functions of special meaning. The functions of the family are indirectly related to the satisfaction of certain needs of its members. Marriage is defined as an arranged and socially registered union between two people for the purpose of creating and maintaining a family relationship. In the modern Ukrainian society different forms of marital and family relations are represented. The traditional form of love affairs in Ukraine is mainly a conventional spouse family. However, there is a significant spread of alternative forms of marital and family relations. People's perceptions of family and marriage have undergone significant changes in terms of their diversity. An empirical study of the ideas about the place of marital and family relations in the system of values of the studied group revealed a certain overlap in their views. The analysis of the rank order of terminal values of the surveyed persons showed that the family values have a rather prominent rank place. But the results obtained with the help of the projective methodology revealed ambivalent assessments of the status of the family and its prospects, and the attitude towards marriage is paradoxical. Those surveyed are motivated to marry by the prospect of a warm family relationship, cohabitation, as well as the spiritual and physical intimacy of the couples. At the same time, the respondents were concerned about the difficult situation in which the modern family is in, and its prospects were estimated in a rather pessimistic manner. Part of the respondents emphasized the most important function of material support for the family and the birth of children. Most of the respondents consider love and caring for one another, ensuring warmth and closeness to one another to be the most important. Most women do not see the benefits of alternative forms of marriage as opposed to men.

Key words: family, marriage, alternative marriage, marital and family relations, spouses, society.

УДК 316.614.5
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2022.40.31>

Сурякова М. В.

к.психол.н., доцент,
доцент кафедри психології
Університет митної справи та фінансів

Учитель І. Б.

к.пед.н., доцент,
доцент кафедри психології
Університет митної справи та фінансів

Постановка проблеми. Психологічні особливості сімейних стосунків завжди привертати до себе увагу дослідників й займали одне з провідних місць у вивченні проблем міжособистісних стосунків. Сім'я як соціальний інститут зазнала значної трансформації в нашій країні протягом останніх десятиліть. Серед дослідників переважає точка зору, що вони є наслідком широкого розвитку індивідуалістично орієнтованої системи цінностей і відповідної зміни норм поведінки, у тому числі й демографічної [9]. Відбувається також значне збільшення ступеня свободи як у виборі індивідуальних цілей,

так і засобів їх досягнення у сімейно-шлюбних стосунках сучасної людини.

Інший чинник трансформації сім'ї – соціально-економічні перетворення, що відбулися в країні останнім часом. Серед них: соціальне та майнове розшарування суспільства; зайнятість в сфері бізнесу великої частки жінок, що обумовило їх економічну незалежність; прагнення чоловіків до свободи від укладання офіційного шлюбу; поява нових форм шлюбу, які відповідають реаліям часу тощо [4; 6].

За останні тридцять років в Україні представлено всі форми шлюбних відносин, що

відбиває світову тенденцію. Найпоширенішою в епоху постіндустріалізму є подружня сім'я. Але у сучасному суспільстві спостерігається значне поширення альтернативних форм сімейно-шлюбних стосунків, а уявлення людей про сім'ю та шлюб зазнали суттєвих змін у бік їх різноманітності. Очевидно, що сучасна людина має більш ширші погляди на індивідуальне сімейно-шлюбне життя, а суспільство допускає певний відхід від традиційної форми подружньої сім'ї, спостерігають дослідники останнім часом [1; 2; 7]. Тому дослідження змісту уявлень сучасних українців про цінність і місце сім'ї та шлюбу є актуальним, а аналіз його результатів має встановити основні тенденції визначення типу сімейно-шлюбного життя у сучасному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень з проблеми.

Вагомий внесок в дослідження психологічних проблем сім'ї внесли такі дослідники, як Ю. Альошина, Т. Буленко, Є. Васильєва, А. Варга, С. Ковальова, В. Кравець, І. Кон, М. Лавріненко, М. Мацковський, А. Пономарьов, М. Обозов, Н. Рімашевська, А. Співаковська, Л. Шнейдер, Л. Чуйко, Н. Юркевич й ін. Вивчення проблеми функціонування шлюбу висвітлено у роботах А. Антонова, Ю. Солонікова, В. Терьохіна, В. Переведенцева, О. Здравомислової, С. Голод, Н. Трикоз, В. Гаврилюк, О. Гурської, О. Іванової, Л. Карцевої, ін. Психотерапевтичний напрямок досліджень проблем сімейних стосунків представлений дослідженнями В. Сатір, К. Вітакера, Е. Ейдемільера, В. Юстіцкіса, С. Бем, Г. Будинайте, Д. Валлерстайна, Г. Вебера, Т. Парсонса, ін.

Незважаючи на усталений інтерес науковців до проблем розвитку і трансформацій уявлень людей щодо інституту сім'ї, недостатньо вивченим залишається питання, які саме якісні зміни відбуваються в оцінках людей щодо шлюбу і сім'ї у сучасному суспільстві. Численні соціально-економічні, політичні, глобалізаційні, інформаційні та інші фактори визначають трансформацію ціннісно-сміслової сфери сучасної людини, в якій постійно відбувається певна динаміка.

Мета дослідження – висвітлення результатів емпіричного дослідження уявлень про місце сім'ї та шлюбних стосунків у системі цінностей сучасних українців.

Виклад основного матеріалу дослідження. З соціально-психологічної точки зору, відмічають дослідники, родина є відповідною нормам і цінностям даного суспільства соціальною групою, що об'єднана сформованою в спільній діяльності сукупністю міжособистісних відносин подружжя між собою, батьків до дітей і дітей до батьків і між собою, які виявляються в любові, прихильності, інтимності [5, с. 8]. У сучасних умовах у сім'ї є особливі, обумовлені часом певні задачі й функції. Функ-

ції сім'ї – це сфери життєдіяльності сім'ї безпосередньо пов'язані із задоволенням певних її потреб її членів, основні з яких є виховна, господарська, емоційна, духовного спілкування, первинного соціального контролю, сексуально-еротична функція [8].

Шлюб визначається як укладений та суспільно зареєстрований союз двох людей з метою створення та підтримання родинних взаємин. Шлюбні відносини є дуальними за формою, універсальними за значенням і унікальними за природою [5, с. 9]. Сучасний шлюб – це особистісна взаємодія чоловіка й жінки, регульована моральними принципами й підтримувана іманентними йому цінностями, заснований на емоційних зв'язках. Деякі дослідники вважають, що саме шлюб є основою сім'ї, і без шлюбу родина існувати не може, інші роблять протилежний висновок. Існує гендерне розуміння співвідношення «шлюб – сім'я». Для жінок спільне проживання й ведення спільного господарства, тобто фактично сім'я, ототожнюється зі шлюбом, для чоловіків це є різні явища.

Традиційним типом сім'ї в Україні вважається сім'я-співдружність, яка сприяє індивідуальному розвитку, що здійснюється через розкриття індивідуальної своєрідності кожного з подружжя. Альтернативою подружніх, повних сімей є неповні сім'ї з одним із батьків, що є результатом вдівства або розлучення. Різновидом неповної родини є материнська родина, де жінка зважається на народження й виховання дитини самотійно. Останнім часом, крім материнської сім'ї, широке поширення набули й інші альтернативні шлюбу форми сімейних відносин. Це, насамперед, позашлюбне співжиття, коли подружжя живе разом і веде спільне господарство, але не реєструє свій шлюб або реєструє його через деякий час. Співжиття останнім часом стало настільки розповсюдженим явищем, що одержало статус цивільного шлюбу. Однак такій формі відносин бракує соціального схвалення і узаконених обов'язків традиційного шлюбу, але вона надає більшу свободу партнерам, які можуть виконувати свої ролі так, як вважають за потрібне.

Альтернативним типом шлюбу є гостьовий, що припускає роздільне проживання подружжя, з чим пов'язується можливість реальної рівноправності подружжя, забезпечення духовного простору й побутового розкріпачення жінок. До альтернативного типу шлюбу відносять одностатевий, хоча створити повноцінну родину гомосексуальній парі у багатьох випадках дуже непросто. В Україні кількість гомосексуальних пар, що відкрито позиціонують себе як подружжя, невелика. Ще одна модель альтернативної сім'ї, конкубінат, що означає можливість чоловіка жити в офі-

ційному шлюбі й при цьому мати паралельний союз із іншою жінкою та дитину від неї. При цьому він виконує обов'язки чоловіка та батька стосовно обох родин.

У сучасному суспільстві спостерігається тенденція традиціоналізації сімейних ролей: за чоловіком закріплюється роль добувача, годувальника, а за дружиною роль охоронниці сімейного багаття, матері. В цілому дослідження показують, що привабливість інституту шлюбу у сучасних суспільствах різних країн достатньо висока. Переважна більшість молодих людей усе ще виражають сильне бажання жити в довгому моногамному шлюбі. Але дослідники проблем сім'ї спостерігають певний конфлікт між бажаним та реальним станом речей: між прагненням людини до сімейного способу співжиття та можливістю його реалізації, адже руйнування сімейно-шлюбних стосунків є дуже частим явищем.

Це спонукало нас здійснити емпіричне дослідження уявлень про місце сім'ї та шлюбних стосунків у системі цінностей сучасних українців. Було поставлено за мету дослідити: 1) місце сім'ї в структурі цінностей сучасних українців; 2) ставлення різних вікових груп до традиційного шлюбу; 3) визначити чинники привабливості альтернативних форм сімейно-шлюбних стосунків; 4) визначити домінуючі мотиви одруження жінок і чоловіків.

Досліджувану вибірку склали 78 осіб віку 18-55 років: 46 жінок та 32 чоловіки; 12 пар, які перебувають у традиційному шлюбі, віком 23-50 років; 12 пар, які перебувають у цивільному шлюбі, віком 26-40 років; та 30 осіб, які не перебувають у шлюбі, віком 18-55, з них 22 жінки і 8 чоловіків. Для досягнення цілей дослідження були використані методики: «Ціннісні орієнтації» М. Рокича; модифікована проєктивна методика Ж. Сакса та С. Леві «Незакінчені речення»; ранжирування сімейних функцій; структурована бесіда.

Для визначення місця сім'ї в структурі цінностей сучасних українців було використано методику М. Рокича «Ціннісні орієнтації». Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості і визначає основу її ставлень до світу, іншим людям, до себе самої, виступає базисом світогляду. Застосовувалась лише перша група цінностей, термінальні, які розуміються як цінності-цілі. Це переконання людини у тому, що деяка кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути.

Узагальнені показники, що були отримані у дослідженні, виявили такий ранговий список термінальних цінностей досліджуваної групи. Нагадаємо, що йдеться про показники за всією вибіркою, яку склали особи віком від 18 до 55 років, чоловіки і жінки. Метою такого широкого узагальнення стало виявлення тен-

денції щодо визначення місця цінності сім'ї у сучасному українському суспільстві у різних його сферах. Отже, загальний список термінальних цінностей досліджуваних очолили наступні: 1) здоров'я; 2) любов; 3) *щасливе сімейне життя*; 4) наявність гарних друзів; 5) активне діяльне життя; 6) життєва мудрість.

Аналіз рангової послідовності термінальних цінностей досліджуваної вибірки показує: цінність сім'ї займає досить високе рангове місце, а саме третє з вісімнадцяти найважливіших цінностей. При цьому цінність сім'ї поступається лише таким загальнолюдським цінностям, як здоров'я та любов, які в нормі завжди займають виключне місце серед інших життєвих цінностей. Можна відмітити також і той факт, що цінність «любов» є дещо більш привабливою, ніж «щасливе сімейне життя». Пояснення цього факту може полягати в тому, що любов у свідомості людей асоціативно пов'язується з натхненням, романтикою, відчуттям щастя, а сімейне життя скоріше пов'язується зі стабільністю, надійністю, передбачуваністю. Звісно, що ці дві цінності відбивають різні людські потреби, які люди інтуїтивно диференціюють для себе, але не уподібнюють одне другому.

Однак, отримані результати ранжування термінальних цінностей у досліджуваній групі вказують лише на місце значущості цінності сім'ї серед інших цінностей та не уточнюють змістовне значення феномену сім'ї в індивідуальному плані особистості. Поза межами дослідження залишилося також питання, який саме форми шлюбно-сімейних стосунків респонденти визначають для себе як сім'я.

Для вивчення мотивів одруження, а також факторів привабливості традиційного або альтернативних шлюбів для респондентів було розроблено варіант проєктивної методики Ж. Сакса та С. Леві «Незакінчені речення». Оригінальний стимульний матеріал методики було частково доповнено реченнями, що стосуються понять «сім'я», «шлюб» та «мотиви одруження». В дослідженні були проаналізовані із застосуванням методу контент-аналізу індивідуальні висловлення (слова та словосполучення) досліджуваних, що завершують речення та містять асоціації до визначених понять.

Результати дослідження виявили, що загально у респондентів «сім'я» має позитивне забарвлення та асоціюється з *домом, фортецею, осередком держави, батьківським домом*. Водночас з тим, досліджувані вважають, що сучасні сім'ї *розпадаються, нестійкі, тимчасові, ненадійні* тощо. Тобто загальна ідея сім'ї здається респондентам привабливою і бажаною, але вони відмічають кризовий стан сучасного інституту сім'ї. Оцінка поняття «людина у сім'ї» виявилася вкрай суперечливою: з одного боку *людина захищена, частина родини*, з другого боку *у клітці, не така вільна, обмежена*. Отри-

мані результати свідчать про суперечливе ставлення до ролі сім'ї в житті сучасної людини. Вірогідно, сучасна людина схильна вагатися у власному рішенні щодо сім'ї: чи то задовольняти соціальну потребу бути разом у близькому колі, чи то брати добровільну відповідальність на себе на спільне життя з іншими. Постає питання, яка причина неможливості або відмови сучасної людини поєднувати у свідомості ці дві реальності. З цим виявленим фактом узгоджується і наступний: наші респонденти однотайно вважають, що «в наш час для багатьох людей сім'я» *не головне, на другому плані, не має цінності.*

Відносно поняття «шлюб» оцінки досліджуваних розійшлися, в основному, за критерієм віку. Більш молоді респонденти вважають, що він *застарів, нудний, не подобається*; старші респонденти навпаки, вважають, що шлюб *не вичерпав себе, є союзом люблячих сердець, надійний тил.* Незалежно від віку досліджуваних було виявлено також загальне уявлення про особливості шлюбу: *відповідальність один перед одним, опіка та обов'язки, штамп у паспорті, стабільні відносини, спільне проживання чоловіка і дружини, самий вірний шлях розвитку відносин.* Висловлення досліджуваних виявляють позитивну оцінку цьому явищу. Укладання шлюбу вони вважають відповідальною і, в цілому, гарною справою. Питання про почуття, які викликає пара, що збирається одружуватися, виявило, що досліджувані переживають широкий спектр почуттів: від радощів за молоду пару до песимістичних прогнозів про недовготривалість цього шлюбу, від *я їм бажаю.. до я їм співчуваю.* Така парадоксальність оцінки перспектив шлюбу співвідноситься і в оцінці «подружнього життя»: нашим респондентам воно видається *складним, нудним, невизначеним, але разом з тим прекрасним в пізньому віці, мрією.*

На питання, «що примушує людей одружуватися» були отримані також різні відповіді: *кохання, наївність, вагітність; одружуються тому, що прийшов час; так прийнято у суспільстві; це порятунок від самотності.* Досліджувані стверджують, що мотивів для укладання шлюбу багато, і всі вони досить різноманітні, але більшість респондентів (більше 2/3 вибірки) вказують на такий мотив, як любов. Звернемо увагу, що саме «любов», як цінність, у досліджуваній групі була визначена вище, чим «щасливе сімейне життя» у ранговому списку цінностей. Таким чином, виявляється певний зв'язок понять «любов» і «шлюб» у системі цінностей досліджуваних, не зважаючи на деяке негативне окреслення оцінки поняття «шлюб». Ймовірно, що індивідуальна оцінка певних явищ.

На думку респондентів «деякі не бажають реєструвати свої відносини із-за»: *страху відповідальності, невпевненості в партнері, щоб*

не ділитись потім своїм майном, бо шлюб – це пережитки минулого, нав'язана суспільством форма відносин. Закінчуючи речення «якщо чоловік і жінка кохають один одного», досліджувані давали відповіді: *це чудово, вони можуть спробувати цивільний шлюб, щоб в подальшому зареєструвати свої відносини; не обов'язково вступати в шлюб, форма відносин для них не має значення.*

Альтернативний шлюб визначається як *незалежність і свобода, підходить для людей у пошуку, подолання самотності, це добре і зараз нормально, такий же шлюб як і традиційний, тільки без штамп у паспорті, це варіант для людини, яка не перебуває у традиційному шлюбі, за ним майбутнє, в подальшому витіснить традиційні, що призведе до втрати значимості поняття шлюб; розслабляє, не зовсім повноцінні відносини.*

Досить нейтральне речення «я бажав би» респонденти продовжили у контексті опитування: *зареєструвати офіційно свій цивільний шлюб; перебувати і традиційному шлюбі; надіти весільну сукню; кохати і бути коханою все життя; з однією людиною – тільки це важливо; вступити в шлюб з коханою людиною і тільки в традиційному шлюбі мати дітей; мати сім'ю і достаток; щоб була дружна, взаємовідповідальна, щира, вірна сім'я; перебувати в традиційному шлюбі; змінити прізвище.*

Детальний аналіз відповідей показав, що жінки визначають привабливість традиційного шлюбу через такі поняття, як стабільність у відносинах, можливість народження дітей, можливість переживання кохання, захищеності, психологічного комфорту. Найбільш переконливими аргументами проти цивільного шлюбу є те, що він *звільняє від відповідальності, порушує традиції, що цивільний шлюб легше може зруйнуватися.* Найпереконливіші аргументи на користь офіційного шлюбу звучать так: *це краще для дітей, наявність юридичного підтвердження родинності, офіційний шлюб міцніший за цивільний.* Чоловіки часто віддають перевагу альтернативним формам шлюбу, тому що вони надають більше значення особистій свободі. Їх приваблює стан пошуку, не зважаючи на вже отриманий соціальний статус одруженого, відсутність зобов'язань, необхідності піклуватись про утримання сім'ї, ділити своє майно, витратити час та гроші на виконання сімейних зобов'язань. Причому респонденти, які відають перевагу альтернативним формам шлюбу, вважають, що у сучасному світі це нормативно схвалено і не викликає ніякого внутрішнього дискомфорту.

Одержані нами результати за допомогою даної методики дещо суперечливі, респонденти виявляють амбівалентні оцінки щодо стану сучасної сім'ї та її перспектив, амбівалентним є і ставлення до шлюбу. Але майже

всі вони упевнені у тому, що коли люди одружуються, їх пов'язує кохання. Досить помітна різниця у відповідях обумовлена віковою та гендерною характеристиками, тоді як соціальний статус респондентів на результати обстеження майже не вплинув.

Для визначення *мотивів одруження* було застосовано також створену нами методику ранжування сімейних функцій. Оскільки функції сім'ї є вираженням потреб людини, які вона задовольняє у шлюбі, то ми припустили, що ті потреби, які конкретна людина буде визначати як найважливіші, і будуть виявленнями тих потреб, що мотивують до шлюбу.

Аналіз відповідей надав можливість скласти рейтинговий список мотивів одруження: 1) любов та піклування один про одного; 2) забезпечення тепла та близькості; 3) задоволення сексуально-еротичних потреб; 4) матеріальне забезпечення членів сім'ї; 5) народження та виховання дітей; 6) організація відпочинку і розваг; 7) організація побуту. Зі списку видно, що досліджуваних до шлюбу мотивує перспектива тепла сімейних стосунків та кохання, духовна та тілесна єдність подружжя. Це підтверджує думку, що більшість сімей у сучасному українському суспільстві є подружніми сім'ями, в яких основною цінністю є емоційно теплі стосунки між чоловіком та дружиною.

Задля виявлення факторів привабливості альтернативних шлюбів була запропонована структурована бесіда. Виявилось, що уявлення жінок та чоловіків щодо переваг та недоліків альтернативних форм шлюбу значно різняться. Більшість жінок не бачать переваг альтернативних форм шлюбу на відміну від чоловіків. Чоловіки в альтернативних формах шлюбу вбачають сексуальну свободу, фінансову незалежність, відсутність зобов'язань. Але ж і третина жінок також вважає себе вільними від зобов'язань у альтернативному шлюбі. Жінки також виявили думку, що у цивільному шлюбі більш демократичні відносини, на відміну від чоловіків. Певна частина жінок і чоловіків вважають, що альтернативний шлюб сприяє збереженню романтичних стосунків.

Висновки з проведеного дослідження.

В цілому було одержано досить суперечливу картину, що виявляє ставлення досліджуваних до феноменів сім'ї та шлюбу. Більшість респондентів наділяли шлюб та сім'ю досить великою значимістю, оцінюючи створення сім'ї та укладання шлюбу як значну позитивну, бажану для себе, омріяну подію. Але в той же час досліджувані виявили стурбованість щодо складного стану, в якому знаходиться сучасна сім'я, і перспективи її оцінювали досить песимістично. Певна частина респондентів вважають шлюб пережитком та не планують його укладати. Але майже всі, хто планує одружи-

тися, мають романтичні уявлення про шлюб та дещо ідеалізовані очікування від нього.

Серед основних були названі загальнолюдські цінності: любов, здоров'я, щасливе сімейне життя, друзі. Досить різні потреби лежать в основі мотивації шлюбу: частина досліджуваних як більш значимі відмічають функції матеріального забезпечення сім'ї та народження дітей, більша частина найважливішими вважають любов та піклування один про одного, забезпечення тепла та близькості.

Відмінними є і потреби, що людина має задовольнити у шлюбі. Більшість досліджуваних жінок частіше говорять про кохання, народження та виховання дітей, створення сімейного затишку та турботу про чоловіка. Інші розраховують знайти у шлюбі стабільність, яка необхідна для народження дітей та створення справжньої сім'ї. Чоловіки у більшості мають надію реалізувати у шлюбі потребу в теплих близьких стосунках, коханні та організації сумісного побуту та розваг. Деякі вважають, що шлюб надає сенс життю, і що діти мають зростати в повноцінній сім'ї.

Привертає увагу, що дані відмінності обумовлені характером потреб. У частини респондентів вони переважно емоційного характеру, сім'я для них перш за все щось на зразок «терапевтичного простору», наповненого коханням, підтримкою та прийняттям; вибори інших респондентів більш «розсудного» характеру, сім'я для них пов'язана зі стабільністю та обов'язком.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буленко Т. В. Тенденції розвитку української сім'ї та її проблеми на сучасному етапі. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. К., 2001. Т. III. Ч. 4. С. 2024.
2. Карпова Д. Є. Психологічний аналіз сімейних ролей шлюбних партнерів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2016. Випуск 4. С. 41–45.
3. Муляр Н. Актуальні проблеми сучасної української сім'ї у контексті морально-етичного виховання. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2016. Вип. 16. С. 359–364.
4. Римаренко І.В. Зміна шлюбно-сімейних відносин в Україні. *Науковий огляд*. 2019. № 6(59).
5. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї : навч. посіб. Кременчук, 2015. 136 с.
6. Сучасна українська сім'я. Режим доступу: http://www.novaera.te.ua/article_view.php?article=566
7. Фальова О. Психологічні проблеми сучасної сім'ї. *InterConf*, (39). 2021. Режим доступу: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/7945>
8. Эйдемиллер Е., Юстицкий В. Психология и психотерапия семьи. СПб., 2000.
9. Яблонська Т. М. Актуальні проблеми досліджень сучасної сім'ї в Україні. *Соціологія*. 2004. № 2 (4). С. 80–84.